

Replik til Peter Scharff Smith

AF

ANNA BJØRNSDATTER LINDBOCK

Jeg har i *Historisk Tidsskrift* 2006, bind 106, hæfte 1, i artiklen »Religionens funktion i det danske fængselssystem i 1800-tallet« beskæftiget mig med fortidige menneskers mentale tilstand og herigennem forsøgt at afdække endnu en diskurs i forståelsen af religionens rolle i det danske fængselssystem. Peter Scharff Smith har efterfølgende valgt at problematisere det religiøse element i ovennævnte artikel.¹ Det er min opfattelse, at Scharff Smith i sin kritik undlader at forholde sig til det egentlige formål med artiklen, og jeg finder det derfor nødvendigt endnu en gang at redegøre for den principielle historieteoretiske diskussion, der ligger til grund for mit arbejde og kritik af Scharff Smith.

Scharff Smith påbegynder sin diskussion med at kritisere min artikel, fordi »den har et religiøst snarere end videnskabeligt fundament«.² Han konkluderer ydermere, at jeg er »talsmand for en rendyrket religiøs fortolkning, der måske kan have religionsvidenskabelig/teologisk interesse, men ikke har meget at gøre med historievidenskab«.³ Han finder det derfor nødvendigt at gøre sig selv til talsmand for den uafhængige videnskabelighed, der ikke retter sig ind efter religiøse forskrifter.⁴ Hertil er der kun at sige, at hvis jeg virkelig plæderede for denne ensidige religiøse historieskrivning, så var Scharff Smiths kritik overordentlig betydningsfuld og vigtig. Det er imidlertid min opfattelse, at hvis Scharff Smith i første omgang havde forstået min egentlige dagsorden, så ville hele denne diskussion være ganske overflødig.

Til start vil et kort genblik på artiklens teoretiske overvejelser være nok til at klargøre mit historieteoretiske standpunkt: »Denne artikel søger at afdække flere forskellige diskurser, der behandler religionens

¹ Peter Scharff Smith, »Religion, videnskab og kildekritik«, side 615-623 i nærværende hæfte.

² Scharff Smith, side 615.

³ Scharff Smith, side 621.

⁴ Scharff Smith, side 623.

funktion, for derigennem at danne et mere nuanceret billede af den historiske virkelighed...«⁵ ... »Jeg har her [...] søgt at afdække endnu et aspekt af den historiske virkelighed omkring religionens funktion i det danske fængselsvæsen.«⁶ Lad mig derfor slå fast, at det således på intet tidspunkt har været hensigten at bortskaffe Scharff Smiths sekulære tolkningsramme, endsi­ge udskifte den med en ensidig religiøs forståelse. Det har heller ikke været mit mål, som Scharff Smith hævder, at afsværg­e diverse sekulariseringsteorier – deriblandt Weber – som jeg selv i andre sammenhænge har stiftet et positivt bekendtskab med. Det var derimod mit ønske at gøre Scharff Smith opmærksom på, at hans teori om »selvets teknologi« ikke i sig selv kan være fyldestgørende i den historiske tilnærmelse til fortidens livsverden. Men historieforskningen har heldigvis ud fra et konstruktivistisk perspektiv i dag den fordel, at vi har retten til at opstille diskurser og supplere hinanden i det fælles ønske om at tilnærme os den historiske virkelighed.

Scharff Smith skriver følgende om historiens genstand »Det interessante spørgsmål er i denne sammenhæng da heller ikke om denne eller hin person troede på en Gud i himlen, men derimod, hvordan de relevante aktører søgte at anvende det religiøse.«⁷ Man kan undre sig over, at Scharff Smith på denne måde til stadighed fastholder, at fængselspræsterne bevidst brugte religion som selvudvikling. Denne historiske anakronisme – hvor den moderne historikers verdenssyn projiceres ud på de historiske aktører – er vel næppe bevidst men snarere et udtryk for mangelfuld­hed. Det er min opfattelse, at Scharff Smiths tolkningsramme har sin berettigelse til at belyse religionens funktion *udefra* set, hvilket er en vigtig del – men netop kun en del – af forskningens utallige vinkler. Scharff Smiths model bliver problematisk, i det øjeblik den gøres til mere end en model for religionens funktion set med nutidige øjne, og samtidig skal dække de historiske personers livsverden. Jeg forsøger derfor supplerende at beskæftige mig med personernes mentale univers. Dermed ændres den historiske genstand, hvilket Scharff Smith ikke synes at opdage. Som konsekvens mistolker Scharff Smith flere citater fra min artikel, fordi han ikke forstår, at de omhandler de historiske personers livsverden – ikke forskerens arbejde i dag.⁸

Lad mig derfor endnu en gang slå fast: Det var mit mål at beskæftige

⁵ Lindbock, bind 106, hæfte 1, side 110.

⁶ Lindbock, side 111.

⁷ Scharff Smith, side 619.

⁸ Lindbock, side 107 og 108: »... afviser kristendommens monopol på den endegyldige sandhed.« »... En klassisk kristen livsanskuelse anfægter« Scharff Smiths sekulære teori. – Se Scharff Smith, side 621.

mig med religionens funktion, sådan som de historiske aktører *selv forstod* den. Som jeg skrev i min artikel: »En del af historikerens opgave er da netop at leve sig ind i de historiske aktørers livsverden og så vidt muligt kortlægge deres tankestrømninger for derigennem at kunne gisne om motiver, ønsker og mål med deres virksomhed«. ⁹ At dette, ifølge Scharff Smith, imidlertid skulle være en uvidenskabelig vinkel, der ikke hører hjemme i den historiske forskning, forstår jeg ikke. Den konstruktivistiske historieforskning har jo netop, ved at påpege eksistensen af økonomiske, ideologiske/religiøse samt sproglige konstruktioner, udvidet vores erkendelse af virkeligheden og dermed tildelt de historiske aktørers mentale konstruktioner og tankebygninger en væsentlig og ligeværdig plads i historievitenskaben. Kernen i Scharff Smiths kritik ligger i den misforståelse, at min tolkningsvinkel skulle erstatte hans egen teori. Formålet var derimod at påpege sidstnævntes utilstrækkelighed, når vi flytter vores fokus fra ydre til indre processer.

Endelig slutter Scharff Smith sin diskussion af med overvejelser om forholdet mellem religion og videnskab. Han gør sig i den forbindelse til talsmand for en adskillelse af disse to, da de beskæftiger sig med væsensforskellige områder. Scharff Smith erkender dog, at denne såkaldte »objektivitet« er mere utopi end realitet. Han fastholder endvidere, at videnskaben ikke skal rette sig ind efter religiøse forskrifter. ¹⁰ Men er det muligt at indfange religiøse, mentale konstruktioner i rene videnskabelige termer?

For at sætte spørgsmålstegn ved Scharff Smiths opfattelse af forholdet mellem religion og videnskab vil jeg til slut benytte mig af nyere konstruktivistisk inspireret forskning. Inden for vores søstervidenskab psykologien skriver to af foregangsmændene for konstruktionismen ¹¹ Mary og Kenneth J. Gergen følgende: »Konstruktionistiske ideer nedvurderer på ingen måde det naturvidenskabelige projekt, men de sætter spørgsmålstegn ved troen på, at naturvidenskaben afslører sandheden. [...] Dette er en vigtig pointe, fordi flere hundrede års hævde af naturvidenskabens Sandhed er blevet brugt til at miskreditere religiøse eller spirituelle institutioner. Naturvidenskaben handler om sandhed,

⁹ Lindbock, side 108.

¹⁰ Scharff Smith, side 622f.

¹¹ Psykologiens begreb »konstruktionisme« er det begreb, der ækivalerer bedst med historievitenskabens »konstruktivisme«, da konstruktivisme i psykologisk forstand er historieløs og omhandler forskningen omkring de kognitive strukturers begrænsninger for, hvad vi kan erkende. Konstruktionismen derimod, er det synspunkt, at virkeligheden er et socialt produkt, at viden er en social konstruktion opbygget ved interaktioner og fælles erfaringer i social praksis. Mogens Hansen m.fl., *Psykologisk-pædagogisk ordbog*, 13. udgave, København 2001.

siges det, mens religiøse og spirituelle traditioner er baseret på fantasi eller myte. Konstruktionismen byder på en ny vinkel på denne antagelse: Naturvidenskaben og religiøse/spirituelle traditioner har hver deres måde at konstruere verden på; hver især indeholder bestemte værdier og foretrækker bestemte måder at leve på. Man kan ikke foretage en direkte sammenligning af disse traditioner og den naturvidenskabelige sandhed. Enhver sådan måling ville nødvendigvis finde sted i en eller anden traditions konstruerede virkelighed. Vi kan ikke måle åndens sandhed med naturvidenskabelige metoder, lige så lidt som vi kan bekræfte naturvidenskabens sandhed ved hjælp af spirituel følsomhed. [...] Konstruktionismen lægger op til at eliminere de traditionelle modsætninger: naturvidenskab kontra religion. I stedet bevæger vi os hen mod et både-og, hvor vi ud fra flere perspektiver kan udforske de positive og negative konsekvenser af hver tilgang.«¹²

Peter Scharff Smith fremstiller i skriftet »Religion, videnskab og kildekritik« et fjendebillede af en religiøst fanatisk historieskrivning, der dukker frem af fortidens tåger for at overtage historievidenskabens frie forskning. Han beskylder undertegnede for religiøs ensidighed og afviser min tolkningsramme som uvidenskabelig. Grunden hertil kan måske være Scharff Smiths eget ønske om at bedrive selektiv forskning på enkelte »objektivt« udvalgte tankemodeller. Hvis Scharff Smith virkelig ønsker at arbejde ud fra en enkelt tolkningsramme uden plads til flere supplerende modeller og på den baggrund vil bedrive en ekskluderende historieforskning, så har vi da først bevæget os ud på gyngende grund. En sådan ensidig forskning af mentale, religiøse konstruktioner i en sekulær traditions konstruerede virkelighed kan for alvor blive grobund for fanatisme.

¹² Mary & Kenneth J. Gergen, *Social konstruktion: Ind i samtalen*, oversat fra engelsk, Århus 2005, side 16-17.